

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Nyelvtudományi Doktori Iskola

Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program

Sebestyénné Kereszthidi Ágnes

**Német két tanítási nyelvű alsó tagozatos oktatás elemzése és
értékelése**

Doktori (PhD) értekezés

Tézisfüzet

Témavezető:

Dr. Nikolov Marianne

Pécs, 2011

Konferencia-előadások

2008. november 12. Kéttannyelvűség – pedagógusképzés, kutatás, oktatás c. konferencia. Budapest: ELTE TÓFK. Idegen Nyelvi és Irodalmi Tanszéke

Előadás címe: *Kulturális információ közvetítése a 7-10 éves korosztály számára készült német nyelvkönyvek tükrében*

2011. április 29-30. IX Pedagógiai Értékelési Konferencia – PÉK 2011. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Neveléstudományi Intézete és Neveléstudományi Doktori Iskolája, valamint a SZAB Oktatáselméleti unka bizottsága.

Előadás címe: *Német nyelvű készségtárgyak magyarul? Német két tanítási nyelvű alsó tagozatos oktatás elemzése és értékelése.*

1. Bevezetés

Az elmúlt években hazánkban az idegennyelv-tudás rendkívül módon felértékelődött. Még soha nem volt akkora gazdasági, társadalmi és politikai jelentősége, mint napjainkban. A használható nyelvtudás számos területen a munkahely megszerzésének és megtartásának elengedhetetlen feltételévé vált, a mindennapi életben is egyre gyakrabban van szükség nyelvismeretre, amelynek következtében az idegennyelv-oktatás fokozatosan, mindinkább a figyelem középpontjába került. A szülői nyomásnak engedve az iskolák egyrészt egyre korábbi évekre teszik a nyelvtanulás kezdetét (Morvai, Öveges és Ottó, 2009), amely nemcsak hazánkban, hanem az egész világon egyaránt megfigyelhető (Edelenbos, Johnstone és Kubanek-German, 2006; Engel, Groot-Wilken és Thürmann, 2009; Moon és Nikolov, 2000; Nikolov, 2004; Nikolov és Curtain, 2000; Nikolov és Mihajljević-Djigunović, 2006). Másrészt egyre több iskola indít két tanítási nyelvű programot, annak ellenére, hogy a két tanítási nyelvű képzés kizárólag a nemzetiségi tanítói és nyelvtanári képzésben létezik, illetve rövid továbbképzések keretében (Nikolov, 2011). Nikolov (2011) figyelemre méltónak tartja azt az egyre erősödő trendet, amely szerint növekszik a két tanítási nyelvű osztályban tanuló diákok száma: elsőben 1409 diák tanul angolul, 744 németül, másodikban 1052 az angolul tanulók száma és 643 a németül tanulóké, harmadikban pedig 975 és 601 fő (Morvai, Öveges és Ottó, 2009). A két tanítási nyelvű iskolák népszerűsége hazánkban töretlen, bár működésük során rengeteg problémával szembesültek (Bognár, 2005; Bors és Nagy, 2006; Federmayer, 2002, 2005).

A kisgyermekkorai nyelvtanulás előnyei, feltételrendszere, módszertana elfogadott és kidolgozott. A minisztérium a 6–9 éves korosztály idegen nyelvi oktatásának eredményesebbé tételére ajánlásokat fogalmazott meg (Világ–Nyelv program: Idegen nyelvi program..., 2004), továbbá ingyenesen elérhető DVD módszertani segédletet is közre adott („Jó gyakorlat”..., 2005), de a korai nyelvi programok megvalósulásáról kevés adat áll rendelkezésünkre. Még mindig keveset tudunk arról, hogy mi történik az alsó tagozatos nyelvórákon, és hogyan jellemezhető a mindennapi nyelvtanítási gyakorlat a két tanítási nyelvű általános iskolákban. Az alsó tagozatos nyelvtanítás empirikus vizsgálatára a „Tudást mindenkinek! Cselekvési terv 2006-2010” című, 2006-ban készült dokumentum „Tartalmi reform 2006-2010” fejezetének 13. pontja is felhívja a figyelmet, amely szerint: „Meg kell vizsgálni, mennyire szolgálja a készség, képesség fejlesztést az idegen nyelv oktatás az általános iskola első-negyedik évfolyamán”. A kutatás azért is időszerű, mert néhány, a közelmúltban végzett átfogó vizsgálat azt mutatta, hogy komoly gondok vannak az általános iskolákban megszerezhető nyelvtudás minőségével, különösen német nyelvből (Csapó, 2001; Józsa és Nikolov, 2005; Nikolov, 1999, 2003a, 2003b; Nikolov és Józsa, 2003; Vágó, 2007; Vágó és Vass, 2006). A felmérések egybehangzó adatai szerint angolból jobbak a teljesítmények, mint németből (Csapó, 2001; Nikolov, 2003b; Nikolov és Ottó, 2006). Az osztályterekben a nyelvórákon folyó munka nem minden esetben felel meg a jó gyakorlatnak (Edelenbos, Johnstone és Kubanek-German, 2006; Engel, Groot-Wilken és

születésnapja alkalmából. Budapesti Corvinus Egyetem Idegen Nyelvi Oktató- és Kutatóközpontja. 131-138.

Sebestyénne Kereszthidi Ágnes (2009): 10 éve indult az első két tanítási nyelvű osztály a Nagyboldogasszony Két Tannyelvű Katolikus Általános Iskolában. In: Pethő László (szerk.): *Jászsági Évkönyv*. Jászberény: Jászsági Évkönyv Alapítvány. 193-199.

Sebestyénne Kereszthidi Ágnes (2009): Kihasztnátlan lehetőségek a kisiskoláskori nyelvtanítás számára. *Szolnoki Tudományos Közlemények XIII*.

http://www.szolnok.mtesz.hu/sztk/kulonszamok/2009/cikkek/Sebestyenne_Kereszthidi_Agnes.pdf

Az értekezés témájához kapcsolódó publikációk és konferencia-előadások jegyzéke

Publikációk

Sebestyénné Kereszthidi Ágnes (2010): Alsó tagozatos németórákon szerzett tapasztalataimról. *Modern Nyelvoktatás*. XVI. / 2-3. 56-70.

Sebestyénné Kereszthidi Ágnes (megjelentetésre elfogadva): Hol tart a német két tanítási nyelvű alsó tagozatos képzés Magyarországon? *Acta Beregsasiensis* 2.

Sebestyénné Kereszthidi Ágnes (megjelentetésre elfogadva): Lehetséges? Szaktárgyi tartalmak németül, alsó tagozaton. In: Kassai Iлона (szerk.): *Az akcentus kérdésköre*. Nyelvészeti Doktorandusz Füzetek 8. Pécs: Nyelvtudományi Doktori Iskola.

Sebestyénné Kereszthidi Ágnes (megjelentetésre elfogadva): A két tanítási nyelvű képzésben alsó tagozaton oktató nyelvtanítók meggyőződésének elemzése. *Magyar Pedagógia*.

Sebestyénné Kereszthidi Ágnes (megjelenés alatt): Az alsó tagozatos német két tanítási nyelvű oktatás a dokumentumok tükrében. *Iskolakultúra*.

Sebestyénné Kereszthidi Ágnes (2010): Az anyanyelv és a német nyelv használata a tanítói beszédben. *Módszertani Közlemények*. 50. évfolyam 3. 110-115.

Sebestyénné Kereszthidi Ágnes (2010): Készségtárgyak németül alsó tagozaton? In: Dávid Gábor Csaba és Zelényi Annamária (szerk.): *Lingua. Tanulmánykötet Vízny István tiszteletére* 90.

Thürmann, 2009), amit nemcsak az általános iskolákról, hanem a középiskolákról is el lehet mondani (Bors, Lugossy és Nikolov, 2001; Bukta, 2001; Dombi, Nikolov, Ottó és Öveges, 2009; Einhorn, 2001; Nikolov, 1999, 2000, 2003a, 2003b, 2008, 2009; Nikolov és Nagy, 2003; Nikolov és Ottó, 2005a, 2005b, 2006; Nikolov, Ottó és Öveges, 2008, 2009; Nikolov és Öveges, 2006). Az eredményes nyelvoktatás érdekében szükséges annak feltárása, hogy mi történik az alsó tagozatos nyelvi foglalkozásokon, a tevékenységek hogyan tükrözik a gyerekek életkori sajátosságaihoz igazodó nyelvpedagógiai alapelveket, tantárgyi célokat (Nikolov, 2007).

2. Az értekezés témája és felépítése

A disszertáció célja az alsó tagozatos német két tanítási nyelvű oktatás elemzése és értékelése. Arra keresi a választ, hogy hogyan jellemezhető ez a képzési forma, milyen pedagógiai és nyelvelsajátítási alapelvek húzódnak meg mögötte, és ezek hogyan valósulnak meg az osztályteremben egy konkrét általános iskolában. Célja: osztálytermi megfigyelésekre, tanárokkal készített strukturált interjúkra, tantervek és tananyagok elemzésére támaszkodva reális képet kapni az ott folyó pedagógiai folyamatokról.

A disszertáció két részre oszlik, amint az 1. számú táblázatban látható. Az első rész a kutatás elméleti háttérét mutatja be, és négy témakörre tagolódik. Az 1. fejezet áttekinti a nyelvelsajátítás irodalmának idevonatkozó területét, foglalkozik a nyelvelsajátítást befolyásoló tényezőkkel, az anyanyelv elsajátításának folyamatával

és a nyelvelsajátítási elméletekkel. A 2. fejezet az idegennyelv-tanulás témakörét öleli fel, tárgyalja az anyanyelv elsajátításának és a második nyelv megtanulásának összefüggéseit, az idegennyelv-elsajátítási elméleteket. Ahhoz, hogy sikeresen elemezhesük az osztálytermi gyakorlatot, ismerni kell, hogy a szakirodalom mit tart jó gyakorlatnak a vizsgált korosztályt illetően, milyen módszerekkel és eljárásokkal fejleszhető nyelvtudásuk. A dolgozat ezért kitér a nyelvtanulást befolyásoló tényezőkre, ezen belül elsősorban az életkor és a motiváció szerepére, továbbá a kutatás szempontjából fontosabb módszereket ismerteti. A 3. fejezet az alsó tagozatos nyelvoktatás céljait, didaktikai és módszertani jellemzőit, illetve az alsó tagozatos korosztálynak a nyelvoktatás szempontjából fontos jellemzőit mutatja be. Az első rész utolsó fejezete a két tanítási nyelvű iskolai oktatás fogalmát járja körül.

A vizsgálatról a második rész számol be. Az 5. fejezet a kutatást helyezi el a kontextusban, és információt nyújt a célokról, a helyszínről, a résztvevőkről, az adatgyűjtés eszközeiről és menetéről. Az ezt követő fejezet a kutatási eredményekről szól. A 6.1. fejezet a vizsgált iskola alapításának körülményeit foglalja össze röviden. A 6.2. fejezet a kutatásban részt vevő német két tanítási nyelvű iskola alsó tagozatán német nyelvet és német nyelven szaktárgyakat tanító pedagógusokkal készített strukturált interjúk eredményeit taglalja. Elemzi a nyelvtanítóknak a korai nyelvoktatás, valamint a két tanítási nyelvű alsó tagozatos program alapelveiről, előnyeiről és hátrányairól kialakult tapasztalataikat, véleményüket, illetve szakmai kívánságaikat, terveiket és problémáikat. A 6.3. fejezet a korai

Vágó Irén és Vass Vilmos (2006): Az oktatás tartalma. In: Halász Gábor és Lannert Judit (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet. 197-219.

Világ-Nyelv program: Idegen nyelvi program az 1–3. évfolyam számára. (Ajánlás a 6–9 éves korosztály idegennyelv-tanításához) (2004). Budapest: Oktatási és Kulturális Minisztérium Letöltve:

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/vilagnyelv/idegen_nyelvi_program_20040910.doc webhelyről 2011. 04. 18.

Wode, Henning (1993): *Psycholinguistik. Eine Einführung in die Lehr- und Lernbarkeit von der Sprache*. München: Hueber.

Wode, Henning (1995): *Lernen in der Fremdsprache. Grundzüge von Immersion und bilingualen Unterricht*. München: Hueber.

2004/2005. tanév őszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből.

Letöltve:

http://www.om.hu/letolt/vilagnyelv/om_nyek_jelentes_2004_osz.pdf webhelyről 2011.02.17.

Nikolov Marianne és Ottó István - NYEK kutatócsoport (2005b): Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a 2004/2005. tanév tavaszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből. Letöltve:

<http://www.om.hu/main.php?folderID=710&articleID=6097&ctag=articlelist&iid=1> webhelyről 2011. 02. 17.

Nikolov Marianne és Ottó István (2006): A nyelvi előkészítő évfolyam. *Iskolakultúra* 16/5. 49–67.

Nikolov Marianne; Ottó István és Öveges Enikő (2008): Az idegennyelv-tanulás és tanítás helyzete és fejlesztésének lehetőségei a szakképző intézményekben.

Letöltve:

http://www.oktatasert.hu/files/idegennyelvi_kutatas_jelentes.pdf webhelyről 2010. 10. 12.

Nikolov Marianne; Ottó István és Öveges Enikő (2009): A nyelvi előkészítő évfolyam értékelése 2004/2005-2008/2009. Letöltve: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/vilagnyelv/vny_nyek2009_jelentes_100510.pdf webhelyről 2011. 02. 17.

Nikolov Marianne és Öveges Enikő (2006): Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamot indító iskolák vezetői, nyelvtanári és tanulói körében 2006 tavaszán végzett felmérésről. Budapest: Oktatási és Kulturális Minisztérium. Letöltve:

<http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=710&articleID=227933&ctag=articlelist&iid=1> webhelyről 2011. 02. 17.

Pienemann, Manfred (2006): *Spracherwerb in der Schule. Was in den Köpfen der Kinder vorgeht.* In: Pienemann, Manfred; Kessler, Jörg-Ulrich és Roos, Eckhard (szerk.): *Englischerwerb in der Grundschule. Ein Studien- und Arbeitsbuch.* Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh. 33-66.

Tudást mindenkinek! Cselekvési terv 2006–2010 (2006): Budapest: Oktatási és Kulturális Minisztérium.

Vágó Irén (2007): Nyelvtanulási utak Magyarországon. In: Vágó Irén (szerk.) *Fókuszban a nyelvtanulás.* Budapest: Oktató és Fejlesztő Intézet. 137-74.

nyelvoktatás és a tantárgyi integráció szemszögéből vizsgálja a tanterveket és a tanmeneteket, valamint felméri, milyen mértékben és formában jelennek meg a dokumentumokban a korai nyelvoktatásnak és a két tanítási nyelvű programnak a szakirodalomban megfogalmazott elvei. A következő fejezet az osztálytermi gyakorlatról ad képet, jellemzi a nyelvtanárok és a diákok munkáját, valamint az osztálytermi környezetet, ismerteti, hogy mi történt a nyelvórákon, továbbá elemzi a megfigyelések során előfordult tevékenységeket, feladattípusokat, munkaformákat, a hibajavítás formáit, az órai nyelvhasználatot. A nyelvórákat követően az idegen nyelvi szakórák vizsgálatára tér át a dolgozat, végül részletezi a felhasznált tan- és kiegészítő anyagokat, technikai eszközöket. A 6.5. fejezet az interjúk és az óramegfigyelések alapján levont következtetéseket összegzi, vagyis hogy milyen nyelvelsajátítási és nyelvtanulási elméletet tükröz a vizsgált pedagógusok gyakorlata és meggyőződése, és mindez mennyiben van összhangban a napjainkban elfogadott alapelvekkel. Végül a 7. fejezet összefoglalja az eredményeket, a kutatás következtetéseit, korlátait, valamint javaslatokat tesz jövőbeli kutatási témákra.

1.számú táblázat: A dolgozat felépítése

I. A korai nyelvtanulás elméleti háttere

1. Nyelvelsajátítás

- A nyelvelsajátítást befolyásoló tényezők
- Az anyanyelv elsajátításának folyamata
- Nyelvelsajátítási elméletek

2. Idegennyelv-tanulás

- Az anyanyelv és a második nyelv megtanulásának összefüggései
- Idegennyelv-elsajátítási elméletek
- Nyelvtanulást befolyásoló tényezők
- Nyelvtanítási módszerek

3. Alsó tagozatos nyelvvoktatás

- Az alsó tagozatos nyelvvoktatás céljai
- Az alsó tagozatos korosztály
- Az alsó tagozatos nyelvvoktatás didaktikai és módszertani jellemzői

4. Két tanítási nyelvű oktatási forma

II. A német két tanítási nyelvű alsó tagozatos oktatás elemzése és értékelése

5. A kutatás módszertana

- A kutatás célja és kérdései
- A kutatás helyszíne és résztvevői
- Az adatgyűjtés eszközei és menete

6. Eredmények

- A két tanítási nyelvű általános iskola alapításának körülményei
- A pedagógusok véleménye az alsó tagozatos két tanítási nyelvű programról
- A tantervi dokumentumok vizsgálatának eredményei
- Osztálytermi megfigyelések tapasztalatai

7. Összefoglalás

Nikolov Marianne (2003b): Hatodikosok stratégiahasználata olvasott szöveg értését és íráskészséget mérő feladatokon angol nyelvből. *Magyar Pedagógia* 103 /1. 5–34.

Nikolov Marianne (2004): Az életkor szerepe a nyelvtanulásban. *Modern Nyelvvoktatás* 10/1. 3–26.

Nikolov Marianne (2007): A magyarországi nyelvvoktatás-fejlesztési politika: Nyelvvoktatásunk a nemzetközi trendek tükrében, In: Vágó Irén (szerk.): *Fókuszban a nyelvtanulás*. Budapest: Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet. 43-72.

Nikolov Marianne (2008): „Az általános iskola, az módszertan!” Alsó tagozatos angolórák empirikus vizsgálata. *Modern Nyelvvoktatás* 14/1–2. 3–19.

Nikolov, Marianne (2009): The dream and the reality of early programmes in Hungary. In: Enever, Janet; Moon, Jayne és Raman, Uma (szerk.): *Young learner English language policy and implementation: International perspectives*. Reading, UK: Garnet Education / IATEFL. 127-135.

Nikolov Marianne (2011): Az angol nyelvtudás fejlesztésének és értékelésének keretei az általános iskola első hat évfolyamán. *Modern Nyelvvoktatás*. 17/1. 9-31.

Nikolov, Marianne és Curtain, Helena (szerk.) (2000): *An early start: Young learners and modern languages in Europe and beyond*. Strasbourg: Council of Europe.

Nikolov Marianne és Józsa Krisztián (2003): Idegen nyelvi készségek fejlettsége angol és német nyelvből a 6. és 10. évfolyamon a 2002/2003-as tanévben. Budapest: Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont.

Letöltve:

http://www.oh.gov.hu/letolt/okev/doc/orszmer2003/idegen_nyelv_beliv.pdf webhelyről 2011. 02. 17.

Nikolov, Marianne és Mihaljević-Djigunović, Jelena (2006): Recent research on age, second language acquisition, and early foreign language learning. *Annual Review of Applied Linguistics* 26. 234-260.

Nikolov Marianne és Nagy Emese (2003): „Sok éve tanulok, de nem jutottam sehova”: Felnöttek nyelvtanulási tapasztalatai. *Modern Nyelvvoktatás* 9/1. 14–40.

Nikolov Marianne és Ottó István - NYEK kutatócsoport (2005a): Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a

- Engel, Gaby; Groot-Wilken, Bernd és Thürmann, Eike (2009): *Englisch in der Primarstufe – Chancen und Herausforderungen*. Berlin: Cornelsen Verlag.
- Federmayer Katalin (2002): Múlt a jövőben? Tanári töprengés a két tan nyelvű oktatás problémáiról. *Köznevelés* 58. 26-9.
- Federmayer Katalin (2005): Hogyan lesz az elsőből utolsó? – Működési anomáliák a két tanítási nyelvű oktatásban. *Új Pedagógiai Szemle* 55/5. 24-29.
- „Jó gyakorlat” a kisiskolások idegennyelv-tanításában (Órарészlet-gyűjtemény az alsó tagozatos nyelvoktatásról) (DVD) (2005): Budapest: Oktatási és Kulturális Minisztérium.
- Józsa Krisztián és Nikolov Marianne (2005): Az angol és német nyelvi készségek fejlettségét befolyásoló tényezők. *Magyar Pedagógia* 105/3. 307-337.
- Kerettanterv az alapfokú nevelés-oktatás bevezető és kezdő szakaszára. (2004): *Magyar Közlöny* 68/2. Letöltve: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/kerettanterv/mk68/MK68_1_03-1.mell-p8-91-kerettanterv_1-4o.pdf webhelyről 2010. 04. 12.
- Moon, Jayne és Nikolov, Marianne (szerk.): (2000): *Research into teaching English to young learners*. University Press Pécs: International perspectives. Pécs.
- Morvai Edit, Öveges Enikő és Ottó István (2009): Idegennyelv-oktatás az általános iskola 1-3. évfolyamán. Budapest: Oktatási és Művelődési Minisztérium. Letöltve: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/vilagnyelv/vny_okm_1_3_felmeres_100510.pdf webhelyről 2009. 06. 20.
- Nemzeti alaptanterv* (2007): Budapest: Oktatási és Művelődési Minisztérium. Letöltve: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/nat_070926.pdf webhelyről 2011. 01. 12.
- Nikolov Marianne (1999): Osztálytermi megfigyelés átlagos és hátrányos helyzetű középiskolai angol csoportokban. *Modern Nyelvoktatás* 5/4. 9-31.
- Nikolov Marianne (2000): Kódváltás pár- és csoportmunkában általános iskolai angolórákon. *Magyar Pedagógia* 100/4. 401-22.
- Nikolov Marianne (2003a): Az idegennyelv-tanítás megújulásának hatásai. *Új Pedagógiai Szemle* 53/3. 46-57.

3. A kutatás ismertetése

3.1. A kutatás célja

A kutatás célja, hogy megvizsgáljam, hogyan jellemezhető a két tanítási nyelvű oktatás, milyen pedagógiai és nyelvelsajátítási alapelvek húzódnak meg mögötte, és ezek hogyan valósulnak meg az osztályteremben egy konkrét általános iskolában. További cél meg tudni, hogy hogyan vélekednek a képzésben oktató pedagógusok a korai nyelvoktatás alapelveiről, előnyeiről és hátrányairól, a két tanítási nyelvű alsó tagozatos programról, továbbá, hogy megismerjem szakmai kívánságaikat, eredményeiket, problémáikat, illetve véleményüket egybevessem az órán tapasztaltakkal.

3.2. A kutatás helyszíne

A vizsgálat helyszínéül egy vidéki német két tanítási nyelvű általános iskolát választottam, ahol több mint tíz éve folyik német két tanítási nyelvű oktatás mind a nyolc évfolyamon. Alsó tagozaton első osztálytól kezdve (2. táblázat) a heti öt németóra mellett rajz, technika és testnevelés szaktárgyakat oktatnak német nyelven heti egy-egy órában. A készségtárgyakon kívül harmadik és negyedik évfolyamon az egy óra anyanyelvi környezet mellett hetente egy alkalommal német nyelvű környezetismeret-órájuk is van a tanulóknak. A német nyelvet magas osztálylétszám esetén csoportbontásban oktatják, német nyelvű szakórákon bontás nincs.

A tézisekhez felhasznált irodalom

2. sz. táblázat: Az alsó tagozaton oktatott tantárgyak heti óraszámja

	1. évfolyam		2. évfolyam		3. évfolyam		4. évfolyam	
	Magyar	Német	Magyar	Német	Magyar	Német	Magyar	Német
Anyanyelv és irodalom	8	-	8	-	7	-	7	-
Matematika	5	-	5	-	5	-	5	-
Német	-	5	-	5	-	5	-	5
Környezet	1	-	1	-	1	1	1	1
Ének	1	-	1	-	1	-	1	-
Rajz	-	1	-	1	-	1	-	1
Technika	-	1	-	1	-	1	-	1
Testnevelés	2	1	2	1	2	1	2	1

3.3. Kutatási kérdések

A vizsgálathoz a következő átfogó kérdéseket fogalmaztam meg:

1. Hogyan jellemezhető a két tanítási nyelvű alsó tagozatos oktatás osztálytermi folyamata és tartalma a megfigyelések, a megfogalmazott vélemények és a rendelkezésre álló dokumentumok alapján a vizsgált iskolában?
 - 1.1. Milyen feladattípusok, munkaformák jellemzőek a nyelvórán?
 - 1.2. Hogyan jellemezhető a pedagógusok és a diákok nyelvhasználata? Milyen módon történik az ismeretlen jelentésű szavak és közlések értelmezése?
 - 1.3. Hogyan jelzi és javítja a pedagógus a diákok nyelvi hibáit?
 - 1.4. Milyen tananyagokat, kiegészítő anyagot és eszközöket használnak a pedagógusok?

Bognár Anikó (2005): A tartalom fontossága az idegen nyelvek oktatásában – is. *Új Pedagógiai Szemle* 55/9. 37-45.

Bors Lídia, Lugossy Réka és Nikolov Marianne (2001): Az angol nyelv oktatásának átfogó értékelése pécsi általános iskolákban. *Iskolakultúra* 11/4. 73–88.

Bors Istvánné és Nagy Adrienn (2006): Tartalom alapú nyelvoktatás az általános iskolában. *Új Pedagógiai Szemle* 56/4. 61-64.

Bukta Katalin (2001): Mit tanulnak a diákok angol órán? *Iskolakultúra* 11/8. 34-47.

Butzkamm, Wolfgang (2004): *Lust zum Lehren. Lust zum Lernen. Eine neue Methodik für den Fremdsprachenunterricht*. Tübingen und Basel: Francke Verlag.

Célnyelvi Kerettanterv a két tanítási nyelvű általános iskolák részére (2000): Budapest.

Letöltve:

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/kerettanterv_altisk_ketta_n.doc webhelyről 2009 11.11.

Csapó Benő (2001): A nyelvtanulást és a nyelvtudást befolyásoló tényezők. *Iskolakultúra* 11/8. 25-35.

Dalgalian, Gilbert (2000): A többnyelvű közoktatás mint az Európához vezető kulturális politika alapja és próbája. In: Titone, Renzo: *A többnyelvű és interkulturális nevelés megvalósításáért*. Szeged: JATEPress. 13-25.

Dombi Judit; Nikolov Marianne; Ottó István és Öveges Enikő (2009): Osztálytermi megfigyelések tapasztalatai szakképző intézmények nyelvóráin. *Iskolakultúra*. 19/5-6. 16-39.

Edelenbos, Peter; Johnstone, Richard és Kubanek-German, Angelika (2006): Die wichtigsten pädagogischen Grundsätze für die fremdsprachliche Früherziehung. Sprachen für die Kinder Europas. Forschungsveröffentlichungen, gute Praxis und zentrale Prinzipien. Endbericht der Studie EAC 89/04 (Lot 1). Letöltve:

http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/young_de.pdf webhelyről 2011. 02. 19.

Einhorn Ágnes (2001): A német nyelv tanítása a szakképző iskolában. *Iskolakultúra* 11/8. 13-24.

készítők számára. A kutatás eredményei remélhetőleg minden olyan szakember számára érdekesek, aki keresi a lehetőségeket az iskolai nyelvoktatás eredményesebbé tételére. A témaválasztás hasznosságát az is igazolja, hogy Magyarországon ilyen témájú kutatás nem készült.

- 1.5. Milyen osztálytermi környezetben tanulnak a diákok?
- 1.6. Hogyan jellemezhető a pedagógusok és a diákok hozzáállása, aktivitása és órai munkája?
- 1.7. Hogyan járulnak hozzá az idegen nyelven oktatott tantárgyak az alsó tagozatos diákok nyelvi fejlődéséhez?
2. Hogyan valósul meg a szaktárgy és az idegen nyelv integrációja a megfigyelések, a megfogalmazott vélemények és a rendelkezésre álló dokumentumok alapján a vizsgált iskolában?
3. Miben látják az alsó tagozatos két tanítási nyelvű program előnyeit és hátrányait az ott tanító pedagógusok?
 - 3.1. Hogyan sikerült elindítani a német alsó tagozatos két tanítási nyelvű programot a vizsgált iskolában?
 - 3.2. Hogyan sikerül meggyőzni a szülőket, hogy gyermekeiket német alsó tagozatos két tanítási nyelvű osztályba írassák?
 - 3.3. Hogyan jellemzik a pedagógusok az alsó tagozatos gyerekeket, miben jók, illetve mi okoz nekik nehézséget?
 - 3.4. Miben látják a pedagógusok az alsó tagozatos német nyelvi és a német nyelvű szaktárgyi óra sikerét?
 - 3.5. Mennyiben kíván más módszereket és felkészülést az alsó tagozatos német nyelvi és a német nyelvű szaktárgyi óra?
 - 3.6. Milyen tanácsokat adnának egy német szakos pedagógus jelöltnek, aki két tanítási nyelvű osztályban szeretne alsó tagozatosakat tanítani?
4. Milyen szakmai jellegű terveik, kívánságaik, eredményeik és problémáik vannak a két tanítási nyelvű iskola pedagógusainak a

megfigyelések és a megfogalmazott vélemények alapján a vizsgált iskolában?

5. Milyen pedagógiai és nyelvelsajátítási elvek, elméletek tükröződnek a pedagógusok megfigyelt gyakorlatában és a meggyőződésekben?

3.4. A vizsgálatban részt vevő pedagógusok

A kutatás megkezdésekor az iskolában hat német szakos pedagógus dolgozott, akiket a dolgozatban álnéven említek: Emese, Enikő, Karolina, Mária, Renáta és Szilvia. Végzettségüket tekintve Emese tanítói diplomával rendelkezik (3. táblázat), és a német műveltségterületet levelező képzés formájában végezte el. Renáta nappali tagozaton szerezte meg nyelvtanítói diplomáját, és levelező képzés formájában elvégezte a tanárképző főiskolát is. Mária és Szilvia eredetileg tanítóképző főiskolát (rajz-pedagógia, illetve testnevelés-pedagógia speciálkollégiumot) végzett, és utólag levelező képzés útján szerzett német nyelvből nyelvtanítói, majd tanárképző főiskolai szintű végzettséget. Enikő és Karolina tanárképző főiskolát végzett. Karolina anyanyelvű lektorként tanít az iskolában. Édesanyja német származású, ő maga Németországban született, de tanulmányait Magyarországon folytatta. A hat nyelvpedagógus közül öt, a kizárólag tanítói diplomával rendelkező pedagógust leszámítva, az általános iskola mind a nyolc évfolyamán tanítanak német nyelvet.

ismeretével és annak módszertani kultúrájával, ismerik a diákok életkori sajátosságait és az annak megfelelő eljárásokat, valamint ismerik azokat a technikákat, amelyek lehetővé teszik, hogy első tagozaton a célnyelv legyen az ismeretszerzés eszköze.

Feltétlenül további kutatásokra van szükség ahhoz, hogy megtudjuk, mennyire általánosak a dolgozatban bemutatott eredmények. Fontos lenne a nyelvtanító- és tanárképzéssel kapcsolatosan további kutatásokat végezni, és megvizsgálni, hogy mennyiben készítenek fel nyelvileg, elméletileg és gyakorlatilag a tanító- és tanárképző intézmények a szaktárgyak idegen nyelven történő tanítására, mikor és hol látnak jó gyakorlatot a leendő nyelvtanítók a külső gyakorlaton. Ezek a kutatási területek már túlmutatnak ennek a disszertációnak a keretein, de feltérképezésük hozzájárulna ahhoz, hogy jobban felkészíthessük a nyelvtanítókat arra, hogy sikeresen fejlesszék a hat és tíz év közötti korosztály nyelvtudását.

A tapasztalatok általánosítását korlátozza, hogy a kutatás egy konkrét két tanítási nyelvű általános iskolában vizsgálta első tagozaton a német és a német nyelvi szaktárgyak oktatását. Ez az empirikus kutatás nem tekinthető reprezentatívnak, de reményeim szerint várhatóan hozzájárul a két tanítási nyelvű iskolákban az 1-4. évfolyamon folyó munka jobb megismeréséhez. A vizsgálat tapasztalatai hasznosíthatóak az alsó tagozatos nyelvtanításban és a nyelvtanító képzésben, hozzájárulnak a képzés színvonalának emeléséhez, a nyelvtanítók képzésének átalakításához, továbbá tanulságokkal szolgál az idegen nyelvet tanítók és a tananyagot

Tanulásokhoz tartozik hogy ez a képzés, különösen ilyen formában, igen költséges eleme a közoktatásnak, hiszen azokon az évfolyamokon, ahol nem tudnak egy teljes osztályt elindítani, ott a nyelvórák mellett a célnyelvi szaktárgyakat is csoportbontásban tanítják. Abban az esetben, ha az óra nem célnyelven folyik, és nem valósul meg az az elv, hogy a nyelv az ismeretek átadásának eszköze a szakórákon, akkor nincsen értelme kiscsoportban oktatni.

A dolgozatban kifogásolható, hogy bizonyos angol nyelvű elméletekre és kutatásokra más tanulmányokon keresztül történik a hivatkozás. Ennek oka abban rejlik, hogy egyrészt a külföldön megjelent szakirodalom nehezen hozzáférhető, másrészt jelentős részük angol nyelven íródott. A német kutatók is eredményeiket sokszor angol nyelven publikálják. Ez a tény jelzésértékű lehet. Az általános és középiskolában oktató pedagógusokhoz nem jutnak el a legújabb tapasztalok, ami hátrányosan éri őket szakmai fejlődésük szempontjából. Egyetértek Dalgalian (2000) véleményével, aki úgy gondolja, ha a kutatónak kötelessége idegen nyelven olvasni, és idegen nyelven közzétenni kutatásait, akkor van egy másik kötelezettsége is, mégpedig a tudás átadása anyanyelven, a tudáshoz és a tanuláshoz jutás esélyegyenlőség megőrzése érdekében.

A sikeres alsó tagozatos két tanítási nyelvű oktatás kulcsa a nyelvtanítók és nyelvtanárok képzése és továbbképzése. A kutatás eredményeit szem előtt tartva, hogy minél eredményesebb legyen a kisgyermek idegen nyelvi oktatása, nyelvileg és módszertanilag is jól felkészült tanítókra van szükség, akik a szükséges nyelvtudás mellett rendelkeznek az általa tanítandó szaktárgy megfelelő

3. sz. táblázat: A megfigyelt pedagógusok végzettsége

	Tanítóképző főiskola		Tanárképző főiskola		
		Műveltségi terület - nappali	Műveltségi terület - levelező	Nappali	Levelező
Emese	X		X		
Enikő				X	
Karolina				X	
Mária	X		X		X
Renáta		X			X
Szilvia	X		X		X

A vizsgált pedagógusok tanulmányaik során nem kaptak felkészítést a szaktárgyak célnyelven történő tanításához. A célnyelvű oktatás módszertanát továbbképzéseken, szakmai találkozások és más intézményekben tett hospitálások alkalmával sajátíthatták el.

A tanítási tapasztalatot tekintve Mária és Szilvia viszonylag hosszabb ideje van a pályán. Emese is több mint 20 éve tanít alsó tagozatos diákokat, de német szakos nyelvtanítóként a többiekhez hasonlóan öt és tíz év közötti tanítási tapasztalattal rendelkezik. A kutatás ideje alatt Enikő szülési szabadságra ment, a kutatás harmadik fázisában nem tartózkodott az iskolában. Helyettesítésként felvettek egy nyelvtanítót, de kérésére a kutatásomba őt nem vontam be.

3.5. Az adatgyűjtés eszközei

Az adatokat 1) az első négy évfolyamon strukturált megfigyelési szempontsorról, 2) strukturált interjúkkal, 3) a pedagógusokkal folytatott informális, kötetlen beszélgetésekről készült feljegyzésekből, és 4) az alsó tagozaton, német nyelven oktatott tárgyak tanterveinek és tanmeneteinek elemzéséből gyűjtöttem.

3.6. Az adatgyűjtés menete

A német két tanítási nyelvű általános iskola kiválasztásánál az elérhetőség játszott fontos szerepet. Előzetes telefonos egyeztetést követően 2009. január közepén személyesen kerestem fel az iskola igazgatóját, és kértem engedélyt a kutatás lebonyolítására. Röviden ismertettem a kutatásom célját, az adatgyűjtés eszközeit és a lebonyolítás részletes menetét, továbbá ígéretet tettem az etikai normákra vonatkozó szabályok betartására, valamint hogy a kutatásokról készült tanulmányokban mind az iskola, mind a tanárok és a diákok név nélkül, álnéven szerepelnek. Az igazgató beleegyezését követően a program vezetőjével vettem fel a kapcsolatot. A fentebb említetteket vele is ismertettem, majd egyeztettük a konkrét órákat és a hospitálás lehetséges időpontjait. Ezek alapján beszélt a programban oktató pedagógusokkal, és közösen, jelenlétem nélkül, kéréseim figyelembe vételével összeállítottak egy hospitálási órarendet. A megfigyelt tanárokkal közvetlenül az első óra előtt, 2009 februárjában találkoztam először.

Az interjúkat mind a hat német szakos, két tanítási nyelvű osztályban tanító pedagógussal elkészítettem. Az interjúk elkészítésére 2009 februárja és júniusa között került sor. Előre közöltem az interjúk elkészítésének célját és várható időtartamát, továbbá engedélyt kértem a pedagógusoktól a beszélgetések diktafonra való rögzítésére. Az interjúk helyszínét a válaszadó pedagógusok jelölték ki. A helyszínt illetően azt kértem, hogy a felvétel a jó minőség érdekében nyugodt, csendes környezetben kerüljön sor, ahol senki és semmi nem zavarja meg a beszélgetést. A

törvényszerűségek szerint, és milyen nyelvi szinten állnak a tanulók. A kutatók azt figyelték meg, hogy a hagyományos, mondatmintákat közvetítő nyelvoktatási keretek között tanuló diákok formális kifejezéseket használnak, a mondandójukat egyszerűsítik, ezzel szemben a természetes nyelvelsajátításon alapuló módszerek szabadabb, a standardhoz közelebbi nyelvhasználatot eredményeznek ugyanolyan gyakoriságú és időtartamú nyelvtanulás mellett.

5. Összefoglalás

A dolgozat megírásának célja az volt, hogy értékeljem és elemezzem az alsó tagozatos német két tanítási nyelvű oktatást, megvizsgáljam, hogy az elméleti háttérben ismertetett pedagógiai és nyelvelsajátítási elvek hogyan valósulnak meg az osztályteremben egy konkrét általános iskolában. A vizsgálat során osztálytermi megfigyelésekre, tanárokkal készített strukturált interjúkra, dokumentumok elemzésére támaszkodva törekedtem arra, hogy reális képet kapjak az ott folyó pedagógiai folyamatokról. Az eredmények azt mutatják, hogy a vizsgált iskolában a pedagógusok nem tudnak elszakadni a hagyományos nyelvoktatást jellemző gyakorlattól: a kontextus nélküli szótanulástól, a mechanikus nyelvtani gyakorlatoktól, valamint a fordítás alkalmazásától. Nem valósul meg a természetes nyelvelsajátításra épülő, kontextusos, tartalomalapú nyelvoktatás, amely az alsó tagozatos korosztálynál a legcélravezetőbb.

Távlati tervek között gimnáziumi osztály indítása is szerepel, ahol emelt szintű német nyelv oktatását tervezik, és ezáltal biztosítják, hogy a tanulók igen magas német nyelvtudásra tegyenek szert.

Összegésképpen megállapítható, hogy a korai nyelvoktatást jellemző természetes, kontextusos nyelvelsajátítás helyett a vizsgált pedagógusok gyakorlatában és meggyőződésében a kontrasztív nyelvszemlélet, a nyelvtani-fordító módszer eljárása, a fordítás alkalmazása, valamint a behaviorista hagyományokon alapuló drillezés volt megfigyelhető. A pedagógusok a kontrasztív tanítás hívei, a tudatosítást, a nyelvi szabályokat hangsúlyozzák, a nyelvi jelenségek explicit tanítására törekcsenek. Meggyőződésük szerint a gyerekek azt tudják megtanulni egy új nyelven, ami tudatos az anyanyelven. A behaviorista hagyomány, az audiolingvális eljárás a változatos ismétlésekben volt érzékelhető. A megfigyelt órákat a játékos tevékenységeken keresztüli ismétlés jellemezte, amikor egy témához tartozó szókincset és egyszerű nyelvi szerkezeteket gyakoroltak. A gyermek nem utánzó gép, hanem aktívan vesz részt a célnyelv felépítésében (Pienemann, 2006). A hagyományos nyelvoktatás, amely mondatmintákat, egyszerű nyelvi szerkezeteket közvetít, egy leegyszerűsödött nyelvhasználathoz vezet, sőt a nyelvelsajátítás leállítását is eredményezheti. A kívülről megtanult szerkezetek gátolják a természetes nyelvelsajátítás folyamatát (Pienemann, 2006). Ezt támasztják alá azok a kutatások is (Pienemann, 2006), amelyeket az alsó tagozatos korosztálynál végeztek, és arra fókuszáltak, hogy az angol nyelv tanulásának folyamata mennyiben zajlik az ismert nyelvelsajátítási

válaszadók közül négyen saját otthonukat választották, ketten pedig az iskolát. A beszélgetéseket semmi rendkívüli nem zavarta meg, a pedagógusokat kezdetben feszélyezte a diktafon jelenléte, de a beszélgetés során sikerült megfeleledkezniük róla. Mindegyik interjúra a párbeszéd természetessége volt jellemző. Minden előre eltervezett kérdéskörre sor került, azonban az interjúalanyok válaszai befolyásolták a kérdések sorrendjét, illetve előfordult, hogy egy-egy kérdést elhagytam, mert egy másik kérdés kapcsán a kérdés megválaszolásra került. Ez minden interjúnak egyéni jelleget kölcsönzött. Egy-egy interjú 30-60 percig tartott, és magyar nyelven folyt. A program vezetőjével kérésére a két interjút egyszerre készítettem el: vagyis először a program indításának körülményeiről és a képzés általános sajátosságairól beszélgettünk, majd ezt követően áttértünk azokra a személyes kérdésekre, amelyeket a többi vizsgálatban részt vevő pedagógusnak is feltettem. Az interjúk szövegét röviddel a diktafonra rögzítést követően szöveghűen átírtam, és az átírás helyességét ellenőriztettem egy olyan szakemberrel, aki a kutatásban nem vett részt. Ezt követően az átírt interjúk tartalmát elemeztem.

Az órákat három fázisban figyeltem meg: 1) 2009. jan.-febr.; 2) 2009. szept.– okt.; 3) 2010. szept.-nov. Az alsó tagozat mind a négy évfolyamán figyeltem meg német és német nyelvű rajz-, technika-, testnevelés- és környezetismeret-órákat. Az adatok rögzítése a strukturált megfigyelési szempontsor használatával a tanóra folyamán és azt követően történt. A hospitálás során folyamatosan jegyzeteltem. Egyrészt lejegyeztem az óra menetét,

munkaformákat, feladattípusokat, nyelvhasználatot, másrészt minden olyat, ami érdekes lehet a kutatás során. Az órákat követően a szempontsor alapján elemeztem és értékeltem a látottakat. A szempontsor kitöltéséhez a 45 perces nyelvórai hospitáláson túl, megközelítőleg 45-50 perc volt szükség az előzetes kipróbálás alapján. Az órákról magnó és videofelvétel nem készült, a dolgozatban szereplő példákat az órán jegyeztem fel. A vizsgált időszakban összesen 36 németórán, 9 környezetismereten, 8 rajz-, 14 technika- és 4 testnevelésórán gyűjtöttem adatokat.

A kutatás során a következő dokumentumoknak az 1-4. évfolyamra vonatkozó és a kutatásom szempontjából érdekes részét elemeztem: *Nemzeti alaptanterv* (2007), a *Kerettanterv az alapfokú nevelés-oktatás bevezető és kezdő szakaszára* (2004), és a *Célnyelvi kerettanterv a két tanítási nyelvű általános iskolák részére* (2000), továbbá *A magyar-német nyelvű oktatás helyi tanterve alsó tagozaton* című dokumentumot és a tanmeneteket a korai nyelvoktatás, valamint a tantárgyi integráció szemszögéből. Felmértem, milyen mértékben és formában jelennek meg a dokumentumokban a korai nyelvoktatásnak és a két tanítási nyelvű programnak a szakirodalomban megfogalmazott elvei és követelményei. Megvizsgáltam, hogy az említett dokumentumok alapján, hogyan valósulhat meg a nyelvi óra és a szaktárgy integrációja. A dokumentumokat összevettem az osztálytermi megfigyeléseken szerzett tapasztalataimmal. Az elemzésem tárgyául azért választottam az említett három központi dokumentumot, mert a pedagógusok az interjúk és a kötetlen beszélgetések során utaltak arra, hogy azt a

A másik égető gond, hogy a német nyelven oktató szaktárgyakhoz (technikához, rajzhoz és a testneveléshez) nincs tankönyv, segédanyag, tanári kézikönyv. A szaktanárok maguk dolgozták ki a tanmenetet, a tananyagot, az egyes órák anyagát, ami többletmunkát jelentett számukra. Egy-egy órára sokkal többet kellett és kell még ma is készülniük, mint azon kollégáiknak, akik számára kész oktatócsomag áll rendelkezésre. Sok esetben a pedagógusok találékonysága és kitartó munkája segít a problémák leküzdésében. Gyakran kapnak segítséget a német testvériskolától, amely számos anyanyelvi tankönyvet, segédanyagot, más jól hasznosítható anyagot ajándékozott az iskolának, továbbá az internet is gazdag forrás, sok értékes ötletet, kész feladatlapokat lehet találni, amely lehetőségeket részben kihasználják a megkérdezettek.

A tanulói oldalról tekintve a képzés folytatásának hiánya okozza a legnagyobb problémát. A diákok az általános iskolát elvégezve a középiskolában nem tudják a német nyelvi ismereteiket, készségeiket saját nyelvtudásuknak megfelelő szinten tovább fejleszteni. Sokan egy új nyelvet kezdenek el. Természetesen a német nyelv tanulása során szerzett nyelvtanulási technikák, stratégiák jól hasznosíthatók a második idegen nyelv elsajátításánál is. A folytatás hiányának problémája más kutatásokban is megfogalmazódott, és ez nemcsak Magyarországon okoz problémát (Nikolov és Nagy, 2003; Nikolov és Curtain, 2000).

A problémák ellenére az iskolának, az ott német nyelvet oktató pedagógusoknak nincs okuk szomorkodni, kitartó munkájuk meghozza gyümölcsét. A szülői, tanulói érdeklődés folyamatos.

formával, általában egy szóval válaszoltak. A gyerekek részéről spontán reakcióra, önálló gondolatok idegen nyelvi kifejezésére nem volt lehetőség. Az órákon a pedagógus állt a középpontban. A nyelvet nem az információszerzés eszközeként, hanem önmagáért használták.

A két tanítási nyelvű programot a vizsgált pedagógusok pozitívan ítélték meg, előnyösnek tartották, hogy a gyerekek első osztálytól fogva tanulhatnak német nyelvet, és semmilyen hátrányát nem látták ennek a képzési formának. Érveik között ebben az életkorban az anyanyelv elsajátításához hasonló tanulás képessége, a nyelvi fogékonyság, a tökéletes kiejtés elsajátítására való képesség, az utánzás képessége, a szerepjátszáshoz való kedv, valamint a kevés gátlás szerepel. Az egyik pedagógus válaszában azonban az a tévhit is megjelent, mely szerint biztos anyanyelvi ismeretek szükségesek a sikeres idegennyelv-tanuláshoz. A két tanítási nyelvű oktatás legfőbb nyereségét a megkérdezettek elsősorban a szókincs gazdagodásában látták.

A vizsgált két tanítási nyelvű iskola pedagógusai nincsenek könnyű helyzetben. Egy ilyen programban való részvétel nem kis feladat, hiszen az egyetemeken, főiskolákon nem oktatták, hogyan kell bizonyos szaktárgyakat idegen nyelven tanítani, Ennek módszertanát a már gyakorló pedagógusoknál tudták megfigyelni. A vizsgált iskola az első német két tanítási nyelvű osztályt 1999/2000-es tanévben indította el először. A programot egy másik vidéki, német két tanítási nyelvű iskolától vették át, segítségért és tanácsért is hozzájuk fordulhattak.

hármát tekintik irányadónak. A német két tanítási nyelvű képzés helyi tantervét és a tanmeneteket a vizsgált pedagógusok bocsátották a rendelkezésemre, és tették lehetővé, hogy elemezzem. Ahhoz azonban, hogy a vizsgált dokumentumokat dolgozathoz mellékletként csatoljam, nem járultak hozzá.

4. Az eredmények összefoglalása

A kutatás során az összegyűjtött adatok alapján kedvezőtlen kép bontakozott ki: egyrészt a megkérdezettek nincsenek tisztában a természetes nyelvsajátítási folyamatokkal, másrészt, amit erről tudnak, azzal ellenkező alapelvek jellemzik gyakorlatukat, a korai nyelvtanulást támogató hatékony eljárásokat nem alkalmazzák. Az osztálytermi eljárásokat, valamint a megkérdezett pedagógusok gondolkodását a kontrasztív nyelvszemlélet, a nyelvi tudatosságra való törekvés és a nyelvtani-fordító módszer jellemzi, amelyek nem tekinthetőek a legeredményesebb eljárásoknak az alsó tagozatos korosztály német nyelvi fejlesztése céljára, továbbá ellentmond a központi és helyi tantervben megfogalmazott céloknak.

A megfigyelt németórákon első (6 óra) és második (7 óra) osztályban szavak és nyelvi szerkezetek bevétele történt játékos formában. A második évfolyamon a második félévben (3 óra) az olvasás gyakorlására fordítottak jelentős időt, közösen, illetve egyenként olvastak a tankönyvből, betűket karikáztak be a tankönyv szavaiban, mondataiban, másoltak, vagy mondatokhoz rajzokat

készítettek. Harmadik (9 óra) és negyedik (11 óra) évfolyamon nyelvíforma-központú feladatok, drillek kerültek előtérbe, amire a megfigyelt pedagógusok az interjúk során is utaltak. Egy órán átlagban nyolc-tíz feladattípus fordult elő. Hanganyagot négy esetben használtak, és két alkalommal írtak szódolgozatot. A 45 percet minden esetben idegen nyelvi készségek fejlesztésére fordították.

A megkérdezettek az interjúk során mind kiemelték a kisgyerekek nehézségeit a nyelvtani jelenségek tudatos használatában, mégis gyakori volt az explicit nyelvtani szabályok tudatosítása. A helyi tanterv is azt sugallja, hogy a nyelvtani szerkezetek tanítása kiemelt helyen áll a nyelvórákon, hiszen a dokumentum a beszédszándékokkal ellentétben a nyelvtani fogalomkörök egész sorát fogalmazza meg az egyes évfolyamokon. A jó gyakorlat esetén a nyelvtani magyarázatok és a szabályok magolása helyett a kisiskolások számára az idegen nyelvi struktúrákkal való ismerkedés tevékenység alapú, életszerű szituációhoz kötött feladatokban történik, amikor a diákok nem a formára, hanem a tartalomra figyelnek. Az interjúk szövegében jól látható, hogy a megkérdezett pedagógusok nem tudják ezt megvalósítani: visszatérő problémájuk, hogy a gyerekek nem képesek a nyelvtani szabályokat „megtanulni”. Az anyanyelvét elsajátító gyermek sem gondol magára a nyelvre, amikor elkezd beszélni, hanem kapcsolatot szeretne teremteni környezetével, szeretné érzelmeit kifejezni, felhívni az édesanyja figyelmét. Mindezt a nyelv segítségével megteheti. Mi felnőttek is csak akkor mondhatjuk el magunkról, hogy jól tudunk egy idegen nyelven, ha figyelmünk nem magára a nyelvre irányul, hanem azon keresztül

véleményen van, hogy egy úgynevezett dupla tanulásra nincsen szükség, nem kell ugyanazt a témát először anyanyelven, majd pedig nyelvíleg leegyszerűsített formában a célnyelven is átvenni. A kisdíákok megfelelő módszertani eljárások alkalmazása mellett képesek célnyelven a szaktárgyi ismeretek, készségek és képességek elsajátítására.

A készségtárgyak és a környezetismeret jól szemléltethető tantárgyak, amelyek nonverbális kommunikációra bőven adnak lehetőséget. A megfigyelt órákon azonban a pedagógusok nem éltek ezzel a lehetőséggel, a jelentés feltárásában a fordítás volt a leggyakrabban használt eljárás, még akkor is, amikor szemléltetéssel, a tevékenység bemutatásával érthetővé tették az adott közlést. A nyelvórákhoz képest, várakozásaimmal ellentétben, a megfigyelt pedagógusok kevesebbszer éltek a célnyelvű óravezetéssel, közléseiket rendszeresen fordították, és gyakran használták az anyanyelvet olyan helyzetekben, amikor a célnyelv is érthető lett volna. A diákoktól otthoni tudatos szótanulást vártak el, ahelyett hogy az órán tevékenységeikbe beépítenék az elsajátítandó nyelvi anyagot. A nyelvi input minőségének és mennyiségének fontos szerepe van a korai nyelvtanulás során, hiszen a kisdíákok a nyelvet hallva sajátítják el. A megfigyelt órákon látott kevés és szegényes input nem teremt kellő lehetőséget a gyermekek nyelvi fejlődéséhez. A szakórai kommunikáció jelentős része a mechanikus ismétlést, a lexikai elemek begyakorlását szolgálta két nyelven. A megfigyelt szakórákat is frontális tanár-diák interakció jellemezte: a társalgást a tanár indította egy zárt kérdéssel, amire a diákok a begyakorolandó

jelenti, nem valósul meg a tartalomalapú nyelvtanítás. A szavak tevékenység közbeni kontextusos használata helyett a pedagógusok az új szókincset mind a két nyelven leírták a füzetbe, és kórusban elisméltették, ami egyáltalán nem jellemző egy szakórára, inkább a hagyományos nyelvórára emlékeztet, de ott sem tekinthető jó gyakorlatnak. A természetes nyelvelsajátításon alapuló eljárásokkal ellentétben a tudatos nyelvtanulásra épülő technikák jellemzik a célnyelvi szakórákat. A tanári nyelvhasználat a németórán tanultakon nem ment túl, a megfigyelt pedagógusok a nyelvórai stratégiáikat alkalmazták, a tantárgyi ismeretek és információk közlésére a magyar nyelvet használták. A megkérdezett pedagógusok válaszaiból és osztálytermi gyakorlatából az a meggyőződés bontakozik ki, hogy a tanulóknak egyrészt előbb célnyelven egy bizonyos, meg nem határozott szintet el kell érniük, másrészt először magyarul kell megtanulniuk a szaktárgyi ismereteket, mielőtt az adott tárgyat teljes egészében célnyelven oktatják. Ezen a területen megújulásra van szükség, hiszen a dolgozat elméleti részében ismertetett nemzetközi kutatások ennek ellenkezőjéről győztek meg.

A tanmenet, a tantárgyi követelmény a német nyelvű testnevelés, rajz és technika esetén megegyezik az anyanyelvi szaktárgyéval. A pedagógusok egyetértenek abban, hogy szaktárgyi órán annak tananyaga kerül előtérbe, rajzórán rajzolnak, technikán barkácsolnak. A német környezetismeret-órán tartalmilag újat nem tanulnak, a már előző évfolyamokon elsajátított tananyag szókinccsét tanulják meg a diákok német nyelven. Ez a gondolat azonban ellentmond Wode (1995) professzor tapasztalatainak, aki azon a

valami másra, ha cselekszünk vele, és nem a nyelvre koncentrálnak. A nyelv a kommunikáció, a gondolkodás és a cselekvés eszköze (Butzkamm, 2004). Nem szabad megfedkezünk arról, hogy a gyerekek és a felnőttek nyelvelsajátítása eltér egymástól: a gyerekek esetében ez nem tudatos, nyelvi ösztönön alapuló elsajátítás, csak felnőtt korban beszélhetünk tudatos, analitikus tanulásról, amelyre már inkább a szabályrendszeren alapuló folyamatok a jellemzőek (Nikolov, 2004). A gyerekek intellektuális fejlődése 11-14 éves korban lép be Piaget értelmében a formális műveleti szakaszba, ettől kezdve lesznek a gyerekek képesek a nyelvtani szabályokat kezelni, segítségükkel saját teljesítményüket ellenőrizni, javítani, és a szabályból tudatosan levezetni a közléseket (Wode, 1993, 1995). Ebből adódóan kisiskoláskorban még nincs szükség nyelvtani magyarázatokra, szabályok magolására. A nyelvi formát drillező feladatok helyett a jelentésen alapuló tevékenységeket, értelmes szituációkba ágyazott feladatokat kell előnyben részesíteni. A jó gyakorlatot követő órán a nyelvtani struktúrák a gyerekek számára szókapcsolatokként jelennek meg, és szituációkban, dalokban, beszélgetésekben való gyakori előfordulásuk során rögzülnek. Összességében a megfigyelt pedagógusok gyakorlatában a természetes nyelvelsajátításra jellemző eljárásokkal szemben a behaviorista hagyományokon alapuló drillezés, a kontrasztív nyelvszemlélet, a nyelvtani-fordító módszer eljárásai és a fordítás alkalmazása volt megfigyelhető.

Az órák többségében frontális osztálymunka dominált, pár- és csoportmunkát ritkán alkalmaztak. Differenciált eljárásokat egyetlen

megfigyelt órán sem használtak. Minden kisdíák azonos feladatot kapott, annak ellenére, hogy az interjúkban utaltak rá, hogy a diákok eltérő képességekkel rendelkeznek.

A nyelvi interakciót minden esetben a pedagógus indította, és a kérdés-felelet séma jellemezte: vagyis a pedagógus feltett egy kérdést, és a diákok a tanult vagy éppen begyakorolandó szerkezettel válaszoltak. Ha a tanuló a kérdésre nem reagált azonnal, vonakodott a válasszal, akkor a pedagógus beavatkozott, megválaszolta a kérdést, és a diáknak nem volt más dolga, mint elismételni a helyes választ. Az óra menetét mind tartalmilag, mind formailag a pedagógus határozta meg. A tanári kérdések zárt kérdések voltak, a diák részéről spontán nyelvi reakciót nem tettek lehetővé. Spontán nyelvhasználat nem fordult elő a megfigyelt órákon. A társalgás a szókincs, a kifejezések és a helyes nyelvi formák begyakorlására, valamint ismétlésére korlátozódott, amit az interjú során a pedagógusok a diákok szegényes szókinccsel és nyelvtudásuk alacsony szintjével magyaráztak. Az osztálytermi megfigyelések és az interjúk arra engednek következtetni, hogy a pedagógusok nem eléggé bíznak abban, hogy a tanulók mire lennének képesek.

Az interjúk során a pedagógusok helyesen ítélték meg az órai nyelvhasználatukat. Elmondásuk szerint, és a megfigyelések is ezt igazolják, törekednek célnyelven megtartani az órát, de ez nem sikerül teljesen. Gyakran használták az anyanyelvet olyan helyzetekben, ahol a célnyelv is érthető lett volna. A fordítás a jó gyakorlattal ellentétben gyakori eleme volt a németóráknak: az utasítások többsége mindkét nyelven elhangzott, illetve az ismeretlen

szavak jelentésének feltárása az esetek többségében az anyanyelvi megfelelő megadásával történt. Sok esetben a pedagógus német nyelvű közléseit magyarul bővítette, színesítette, új információval kiegészítette. A tanulóktól nem várták el, hogy a konkrét feladatokon és a tanári kérdések megválaszolásán kívül is használják a német nyelvet.

Hibajavításkor a leggyakrabban használt eljárás az volt, hogy a pedagógusok a tanulók szóbeli hibáit azonnal javították, a hibás részt elmondták helyesen, majd a helyes megoldást elisméltették a tanulóval. A diákok a javítást magától értetődőnek tekintették.

A tanteremben rendelkezésre álló technikai felszereléseket nem aknázták ki a megfigyelt órákon, a szemléltető eszközök közül a képkártyák használata dominált, ugyanazokat a képeket többféle céllal és feladatban is alkalmazták. A németórákon használt tankönyvekkel kapcsolatban az interjúk során a pedagógusok túlnyomórészt pozitív véleményeket fogalmaztak meg, kritikaként a nyelvtani gyakorló feladatok hiányát emelték ki, amit saját készítésű feladatlapokkal kompenzáltak.

A megkérdezett pedagógusok válaszai és az órai megfigyelések egyértelműen arra utalnak, hogy a szaktárgy az idegen nyelv fejlesztését szolgálja, és nem fordítva. A tantárgy német nyelven történő tanítása helyett - saját elmondásuk szerint, és a megfigyelések is ezt igazolják - a nyelvről tanítanak, cél a szókincs, illetve nyelvi szerkezetek begyakorlása, és már ismert tudást közvetítenek a német nyelvórán megszokott eljárásokkal. A célnyelvi szaktárgyat szűken értelmezik: kizárólag a szókincs elsajátítását